

AİLE HEKİMLİĞİNDE OLUŞAN AKADEMİK GELENEK VE GELECEK

ACADEMIC TRADITION AND FUTURE IN TURKISH FAMILY PRACTICE

İlhami Ünlüoğlu¹, Haluk Çağlayaner²

Özet

Aile hekimliği ülkemizde yeni ve hızla gelişen bir uzmanlık dalıdır. Yazı Türkiye'de aile hekimliğindeki akademik geleneğin oluşumuyla ilgili bazı önemli tarihleri, akademik kadroya giriş için izlenecek yolu ve aile hekimliğindeki akademik geleceği ele almaktadır.

Anahtar sözcükler: Aile hekimliği, Türkiye'de aile hekimliği

Summary

Family medicine is a rapidly developing medical specialization in Turkey. This article reviews some important dates in the development of the academic tradition of family practice, the path to follow for an academic career and the academic future of family medicine in Turkey.

Key words: Family practice, Family practice in Turkey

Giriş

Peabody "modern tıbbın sağlık hizmeti sunumunu çok fazla parçaya ayırdığı" ve "hızla kapsamlı ve kişisel hizmet verecek genel tababete dönüşmesi gerektiği" konusundaki uyarısını¹ 1923 yılında yapmıştır. İki dünya savaşı arasındaki dönemde, bu uzak görüşlü uyarı ne toplum, ne de tıp dünyası tarafından algılanabilirdi.

Bazı öncü çalışmalar bir yana bırakılırsa "kapsamlı ve kişisel hizmet verebilecek genel tababet" in, bir başka deyişle aile hekimliğinin, gelişmesi ve yaygınlaşması ancak II. Dünya Savaşı'ndan sonra gerçekleşmiştir. İngiltere'de 1948 yılında başlayan çalışmalar 1952'de "College of General Practitioners" in kurulmasını sağladı. Benzer bir süreç izlenen Birleşik Devletlerde aile hekimliği 60'lı yıllarda kendini bir uzmanlık dalı olarak kabul ettirdi, "Board of Family Practice" kuruldu. Almanya'da ilk Aile Hekimliği Ana Bilim Dalı (ABD) 1976'da Hannover Tıp Fakültesi'nde çalışmalarına başladı; bugün bu ülkenin 26 tıp fakültesinde Aile Hekimliği ABD'leri bulunuyor.² Diğer ülkelerde de farklı zamanlarda ve farklı şekillerde olsa da birinci basamak sağlık hizmetleri giderek ağırlık kazanıyor. Örneğin İspanya'da 1984 yılında Birinci Basamak Sağlık Hizmetleri Reformu gerçekleştirildi.³

Aile hekimliği ülkemizde 12 yıllık bir geçmişe dayanıyor. Uzmanlık dalımızın gelişimi son yıllarda büyük bir ivme kazandı; bu yazıda aile hekimliğinin ve özellikle de aile hekimliğindeki akademik geleneğin oluşumuyla ilgili bazı önemli tarihleri, ikinci olarak ta aile hekimliğindeki akademik gelecek konusunu ele alacağız.²⁻⁵

Kısa Kronoloji

- 1983: Aile hekimliği, tababet uzmanlık tüzüğünde yer aldı.
- 1984: İlk Aile Hekimliği ABD Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde kuruldu.*
- 1985: Ankara, İstanbul ve İzmir'deki eğitim hastanelerinde aile hekimliği uzmanlık eğitimi başladı.
- 25 Temmuz 1990: Aile Hekimleri Uzmanlık Derneği (AHUD) Ankara'da kuruldu.

* Halk sağlığı, çocuk sağlığı ve hastalıkları uzmanı olan Prof.Dr. Hikmet Pekcan Gazi Üniversitesi'nde 1980'de kurduğu Halk Sağlığı, 1982'de kurduğu Tıp Tarihi ve Deontoloji Anabilim Dallarına 1984'te bir yenisini ekledi; Türkiye'deki ilk Aile Hekimliği Ana Bilim Dalını kurdu. Pekcan'ın 1987 yılında Gaziantep Üniversitesi Tıp Fakültesi kurucu dekanlığına atanmasıyla Ana Bilim Dalının çalışmaları sona erdi. Bkz. Gaziantep Üniversitesi Tıp Fakültesi, Fakülte Rehberi Ankara 1985 s.27; Hacettepe Üniversitesi Haber Bülteni Kış 1993 s.19.

¹ Osmangazi Üniversitesi Tıp Fakültesi Aile Hekimliği Anabilim Dalı, Aile Hekimliği Uzmanı, Yard. Doç. Dr.

² MEF Okulları, Aile Hekimliği Uzmanı

- 23-37 Mart 1992: AHUD, I. Ulusal Sağlık Kongresi'ne çözüm önerilerini içeren bir kitapçıkla katıldı.
- 1-2 Eylül 1992: "Birinci Basamak Sağlık Hizmetlerinin Gelişmesi için Aile Hekimliği Eğitimi" konulu grup çalışması, Sağlık Bakanlığı Sağlık Projesi Genel Koordinatörlüğü tarafından Ankara'da düzenlendi.
- 26-30 Nisan 1993: Sağlık Bakanlığı ve İngiliz Kraliyet Genel Pratisyenler Koleji tarafından Ankara'da ilk "Aile Hekimi Eğitici" kursu düzenlendi.
- 16 Temmuz 1993: Yüksek Öğretim Kurumu (YÖK) 12547 sayılı kararı ile tıp fakültelerinde Aile Hekimliği ABD'lerinin kurulmasını uygun gördü.
- 17 Eylül 1993: Trakya Üniversitesi Yönetim kurulu tıp fakültesi bünyesinde Aile Hekimliği Ana Bilim Dalının kurulmasını kararlaştırdı. Fakültede Sağlık Bakanlığı adına 10 aile hekimliği araştırma görevlisi kadrosu açıldı.
- 25-26 Kasım 1993: I. Ulusal Aile Hekimliği Kongresi AHUD tarafından İstanbul'da gerçekleştirildi.
- 27 Mayıs 1994: İlk kez bir aile hekimi kendi alanında akademik kadroda görevlendirildi.
- 26 Ekim 1994: Sağlık Bakanlığı Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü bünyesinde "Aile Hekimliği Şube Müdürlüğü" kuruldu.
- 27 Aralık 1994: "Bir Uzmanlık Dalı Olarak Aile Hekimliği" paneli AHUD tarafından İstanbul'da gerçekleştirildi. Panel konuşmaları bir kitapçıkta toplandı. I. Ulusal Sağlık Kongresi (1992) için hazırlanan ve az sayıda basılan kitapçığın tükenmiş olmasını göz önüne alan AHUD panel kitapçığını derneğin I. yayını olarak numaralandırdı.
- 1 Ocak 1995: Avrupa Topluluğu'na üye ülkelerde birinci basamak sağlık hizmetlerinde çalışacak hekimlerin temel tıp eğitimi sonrasında en az iki yıl eğitim görmelerini zorunlu kılan karar yürürlüğe girdi.
- Şubat 1995: AHUD İzmir şubesi kuruldu.
- 10-11 Nisan 1995: Aile hekimleri tarafından İzmir'de düzenlenen "Bağışıklama" konulu kurs, AHUD tarafından sertifikalandırılan ilk sürekli eğitim çalışması oldu.
- 15-16 Haziran 1995: Trakya Üniversitesi Tıp Fakültesi "Türk-Alman Tıp Günleri ve Aile Hekimliği" sempozyumunu gerçekleştirdi. AHUD sempozyum konuşmalarını bir kitapçıkta topladı.
- 7 Eylül 1995: AHUD Dünya Aile Hekimleri/Genel Pratisyenler Birliği (WONCA) Avrupa bölgesi toplantısına katıldı.
- 31 Ekim-2 Kasım 1995: Çukurova Üniversitesi Tıp Fakültesi "Aile Hekimliği" sempozyumunu gerçekleştirdi.
- 7-8 Aralık 1995: II. Ulusal Aile Hekimliği Kongresi AHUD tarafından Ankara'da gerçekleştirildi.
- 1 Ocak 1996: Avrupa Topluluğu'nun, birinci basamak sağlık hizmetlerinde çalışacak hekimlerin fakülte sonrası asgari eğitimlerinin 3 yıl olmasını öngören yeni kararı yürürlüğe girdi.

Aile Hekimliğinde Akademik Gelişim, İmkanlar ve Zorluklar

Aile hekimliği ile ilgili akademik gelişimin odak noktası 16 Temmuz 1993'tür. Bu tarihte YÖK'ün 12547 sayılı kararı ile Tıp Fakültelerinde Dahili Tıp Bilimleri Bölümlerine bağlı olarak Aile Hekimliği ABD'lerinin kurulması uygun görülmüştür.

Üniversitelerde Aile Hekimliği ABD'lerinin kurulması fikri olgunlaşırken, konu geniş kapsamlı olarak ilk kez Sağlık Bakanlığı, Sağlık Projesi Genel Koordinatörlüğü tarafından 1-2 Eylül 1992 tarihinde Ankara'da düzenlenen "Birinci Basamak Sağlık Hizmetlerinin Gelişmesi için Aile Hekimliği Eğitimi" konulu grup çalışmalarında tartışılmıştır. Bu çalışmalara, Bakanlık, Üniversiteler AHUD ve TTB Pratisyen Hekimler Kolu'ndan toplam 44 hekim ve uzman katılmıştır. Oluşturulan 4 çalışma grubu da üniversitelerin aile hekimliği uzmanlık eğitiminde katkıda bulunmalarını önermiş, özellikle başkanlığını Prof. Dr. Yıldız Tümerdem'in yaptığı 1. Çalışma Grubu "Üniversitelerde Aile Hekimliği ABD'lerinin mutlaka kurulması" gerektiğini vurgulamıştır.⁶

YÖK'ün 16 Temmuz 1993 tarihli kararından sonra üniversitelerde aile hekimliği konusunda gelişmeler başlamış, bu dönemde Tümerdem ve arkadaşları tarafından yapılan bir araştırmada tıp fakültelerinde konunun yeterince bilinmediği fakat aile hekimliği ana bilim dallarının kurulmasının büyük çoğunluk tarafından desteklenmediği belirlenmiştir.⁷ Konunun üniversite çevrelerinde tanınması sonrasında Aile Hekimliği ABD'leri kurulmaya başlanmıştır; bu alanda oldukça hızlı bir gelişme yaşanmaktadır.

25-26 Kasım 1993'teki I. Ulusal Aile Hekimliği Kongresinde aile hekimliği ana bilim dalları kuruluş aşamasında olup Eylül 1993 TUS sınavında Trakya Üniversitesi Tıp Fakültesinde 10 aile hekimliği araştırma görevlisi kadrosu açılmıştı.

23 Aralık 1994'te İstanbul'da "Bir Uzmanlık Dalı Olarak Aile Hekimliği" paneli düzenlenirken, 7 üniversitenin tıp fakültelerinde Aile Hekimliği ABD'leri kurulmuş ve ikisinin başkanlığına yardımcı doçent aile hekimliği uzmanları atanmıştır.

Bugün için Aile Hekimliği ABD kurulmuş olan onaltı tıp fakültesinden, altısında aile hekimi yardımcı doçent ve 1 öğretim görevlisi bulunmaktadır. Yardımcı doçentlik atamaları yapılmış 2 aile hekimi ise kısa bir süre içinde göreve başlayacaklardır. On Tıp Fakültesindeki Aile Hekimliği ABD başkanlıkları, aile hekimliği dışında uzmanlık sahibi olan öğretim üyeleri tarafından asaleten ya da vekaleten yürütülmektedir.

Tüm dünyada üniversitelere yüklenmiş olan görev, bilimi yaymak (eğitim) ve geliştirmektir. (araştırma). Üniversiteler bu görevi yerine getirebilmek için, uygun öğretim üyelerini kendi dışlarındaki kaynaklardan bünyelerine alırlarken, aynı zamanda böylesine akademisyenleri kendi bünyelerinde eğitim ile yetiştirmeye çalışırlar. Aile hekimliğinin yeni bir ABD olması nedeni ile halen üniversiteler, bu alandaki öğretim üyelerini kendi dışlarındaki kaynaklardan almakta ve bu durum, tümü üniver-

site dışında uzmanlık eğitimi almış olan aile hekimlerinden, akademik alanda çalışmak isteyenler için önemli bir fırsat oluşturmaktadır.

YÖK'e göre, doktorasını veya uzmanlığını bitiren aday, aldığı ünvanla, kadro bulunduğu takdirde, bazı üniversitelerde olduğu gibi önce öğretim görevlisi olmak gibi uygulama yoksa, yardımcı doçentliğe atanabilmektedir.

Yardımcı Doçentliğe Atanma ve Doçentlik Sınavına Katılma Şartları

1- Doktora, tıpta uzmanlık ünvanı ya da Üniversitelerarası Kurul'un önerisi üzerine Yükseköğretim Kurulunca tespit edilecek belli sanat dallarının birinde yeterlilik kazanmış olmak,

2- Fakülte, enstitü veya yüksekokul yönetim kurulunca, biri ilgili dilin öğretim üyesi olmak üzere oluşturulan üç kişilik jürinin uygulayacağı ve sınava girenin kendi bilim alanında Türkçe'den yabancı dile, yabancı dilden Türkçe'ye 150-200 kelimelik bir çeviri yapacağı yabancı dil sınavını başarmaktır.

Bundan sonra fakültelerde ve fakültelele bağlı kuruluşlarda dekan, rektörlüğe bağlı enstitü ve yüksek okullarda müdür; biri o birimin yöneticisi, biri de üniversite dışından olmak üzere üç profesör veya doçent saptayarak adaylar hakkında yazılı görüşlerini ister. Dekan veya ilgili müdür, kendi yönetim kurullarının görüşünü de aldıktan sonra önerilerini rektöre sunar. Atama rektör tarafından yapılır.⁸

Yardımcı doçentliğe atanma aşamasında, yabancı dil sınavı aile hekimleri için sorun olmamakta, akademik kadroya atanan arkadaşların hemen hepsi, önce doçentlik yabancı dil sınavını başarmış olarak, bu aşamayı sınavsız geçmektedirler. Ana bilim dalının yeniliği nedeniyle jüri oluşturulmasında yaşanması beklenen problemler aşılmıştır.

Akademik kadroya ilk atananların kadroların boş olması ve geleceğin açık olması nedeniyle avantajlı oldukları söylenebilir.

Öte yandan:

- Aile hekimliğinin üniversitelerde tanıtılması gereği,
- Ekonomik kararlar nedeniyle 5 nisan 1994 tarihinden bu yana kadro temininde yaşanan sıkıntı,
- Aile hekimliği ile ilgili yasal düzenlemelerin gecikmesi,
- Ayrıca, 27.12.95 tarihli panelde Sayın Prof.Dr. Kemal Agun'un belirttiği gibi bazı üniversitelerde klasik eğitimle yetişmiş öğretim üyelerinin konuya muhafazakâr yaklaşımları aile hekimliğinde ilk olmanın güçlüklerini oluşturmaktadır.

Üniversite ve eğitim hastanelerinde yaşanan araştırma ve yayın yapma gücü de bir diğer sorundur. Dalımızın yeni olması, bugüne kadar aile hekimliği konusunda-

ki bilimsel araştırma ve derlemelerin genel tıp disiplinlerine ait dergilerde yayınlanmasını gerektirmiştir. Yurumuzda aile hekimliği alanındaki ilk dergiyi Kocaeli Üniversitesi Tıp Fakültesi Aile Hekimliği ABD çıkartmıştır: "Aile Hekimi-Family Physician" (Eylül-Ekim 1995). Aile hekimliği alanındaki ilk kitap da AHUD üyesi bir grup aile hekimi tarafından hazırlanmıştır: "Aile Hekimliği - I" (Aralık 1995). Kitabın II. cildi Mayıs 1996'da çıkmıştır. Elinizde bulunan ve AHUD tarafından uzun bir hazırlık döneminden sonra yayın hayatına sokulan "Aile Hekimliği Dergisi" ile dalımız ulusal düzeyde bilimsel platforma kavuşmuş olmaktadır.

Aile hekimliğinde şu an için ulaşılan akademik aşama doçentlik sınavları olmuştur.

Yüksek Öğretim Kanunu'na göre; doçentlik sınavına katılabilmek için;

(1) Bir lisans diploması aldıktan sonra, doktora veya tıpta uzmanlık ünvanını veya Üniversitelerarası Kurul'un önerisi üzerine Yüksek Öğretim Kurulu'nca tespit edilen belli sanat dallarının birinde yeterlik kazanmış olmak.

(2) Orijinal bilimsel araştırma ve yayınlar yapmış olmak,

(3) Üniversitelerarası Kurul'ca merkezi sistemle hazırlanacak bir yabancı dil sınavını başarmış olmak gerekir.

Görüldüğü gibi doçentlik sınavına katılmak için yardımcı doçent olmak zorunluluğu yoktur.

Doçentlik sınavı, Üniversitelerarası Kurul'ca yılda bir kere açılır, yukarıda belirtilen şartlara haiz adaylar, Üniversitelerarası Kurul'un tespit edeceği tarihe kadar, Üniversitelerarası Kurul'a gerekli belge ve yayınlar ile birlikte başlıca bilim dalı ile uzmanlık ve araştırma konularını da bildirerek başvururlar. Üniversitelerarası Kurul, Öğretim Üyeliğine Yükseltme ve Atama Yönetmeliği'ne göre üç veya beş kişilik bir jüri tespit eder. Bu jüri eserleri inceleyip, adayı sözlü veya gerektiğinde ayrıca pratik ve uygulamalı sınava tabi tutar ve bir raporla, başarılı olanlara, ilgili konuyu ve bilim dalını kapsayan bilim dalının doçentlik yetkisini verir.⁸

Bu aşamada daha önce de belirtildiği gibi aile hekimliğinde yabancı dil sınavı sorun olmamaktadır; yeni bir ABD olmasına rağmen, iki yardımcı doçent, doçentlik sınavına katılmış, böylece Aile Hekimliği'nde ilk "doçentlik sınav jürisi" kurulmuştur. Her iki aile hekimi de doçentlik sınavının "yayın" aşamasını geçmişlerdir.* Doçentlik sınav jürileri, henüz jüriye katılabilecek akademik düzeye sahip aile hekimleri olmaması nedeni ile, mevcut ihtisas tüzüğüne göre aile hekimliği uzmanlık eğitiminde rotasyon yapılan 5 bölümün öğretim üyelerinden oluşturulmaktadır.

* Yazımızın tesliminden sonra, 9.10.1996'da iki aile hekimliği uzmanı doçentlik sınavında başarılı olarak Türkiye'nin ilk aile hekimliği doçentleri ünvanını aldılar.

Tababet Uzmanlık Tüzüğü'nde, halen 3 yıl süren ve 1995 yılı içinde hazırlanan yeni Tababet Uzmanlık Tüzüğü Tasarısı'nda 4 yıl olması öngörülen ve ülkemiz için çok yeni olan acil tıp uzmanlığı, bu dalı seçecek iç hastalıkları, genel cerrahi ve aile hekimliği uzmanları için 2 yıldır.^{9, 10}

Ayrıca, 1993 yılında yapılan düzenleme ile aile hekimliğine eklenmiş olan geriyatri yan dal uzmanlığı, yeni Tababet Uzmanlık Tüzüğü Tasarısı'nda da mevcut olup, süresi 2 yıldır. Geriyatri yan dal uzmanlığına geçiş hakkı, aile hekimliği ile birlikte iç hastalıkları uzmanlığında da mevcuttur.¹⁰

Yeni olmasına karşın Aile Hekimliği ABD'lerinin kurulması ve mezuniyet öncesi tıp eğitiminde devreye girmesi ile "insanlara yaş, cinsiyet ve hastalık ayrımı gözetmeden, birinci basamak sağlık hizmetlerini götüren, bu hizmeti evde, muayenehanede ve bazen bir klinik veya hastanede veren, amacı tanıya erken ulaşmak olan, tanısı fiziksel, psikolojik ve sosyal boyutlar içeren, görevini tıp ve tıp-dışı meslektaşları ile birlikte yürüten" bir uzmanlık eğitimi hedeflenmektedir. Böylece öğrencilere uzmanlığı hastalık değil, hasta üzerine olan aile hekimliği tanıtılabilecek, geleceğin doktorlarına farklı dallarda alacakları bilgileri birinci basamakta kullanma olanağı verilecektir.¹¹ Aile Hekimliği ABD'leri öğrencilerin birinci basamakta çalışmayı daha bilinçli olarak seçmelerini sağlayacağı gibi, birinci basamaktaki bilimsel çalışmalarını da arttıracak, böylece eğitim ve hizmet sunumu seviyelerini yükseltecektir.

Sonuç olarak, yeni bir uzmanlık dalı olan aile hekimliği ülkemizde geciken yasal düzenlemelerle özdeşleştirilmekten kurtulmuş, bir tıp disiplini olarak kabul edilmiş olup, üniversitelerde yaklaşık iki yıllık kısa mazi-sine karşın 17 tıp fakültesinde anabilim dalı kurulması ve

bu dalın altısında aile hekimliği uzmanlarının akademik kadroya atanması, yan dal uzmanlık eğitimi olanağının sağlanması, kısa sürede 2. Ulusal Kongresi'nin gerçekleştirilmesi, alanında bilimsel yayınların çıkarılmaya başlanması ve akademik yükselmelerde belli aşamaların başarılmaması gibi olumlu gelişmelerle akademik geleceğine umutla baktığımız bir uzmanlık dalıdır.

"Geçen sene neredeydik" diye düşünürsek, sanıyorum geleceğe daha da UMUTLA bakabiliriz, çünkü diğer ülkelerdeki aile hekimliği tarihine baktığımızda, "onlarca yıl" süren bir gelişme süreci olduğunu görüyoruz.

Kaynaklar

1. **Rakel RE.** The family physician. Textbook of Family Practice'de. Ed. Rakel RE. 4. baskı. W.B. Saunders Company, 1990; 3.
2. **Aile Hekimleri Uzmanlık Derneği İstanbul Şubesi.** Bir Uzmanlık Dalı Olarak Aile Hekimliği. İstanbul, 1994; 1-2.
3. **Fores D.** İspanya'da Aile Hekimliği. II. Ulusal Aile Hekimliği Kongresi, Kongre Kitapçığı, Ankara, 7-8 Aralık 1995.
4. **Sağlık Bakanlığı Sağlık Projesi Genel Koordinatörlüğü.** Birinci Basamak Hizmetlerinin Gelişmesi için Aile Hekimliği Eğitimi Çalışma Grubu Raporu. Ankara, 1993; 1-30.
5. **Başer Z.** Aile Hekimleri Uzmanlık Derneği. *Aile Hekimi* 1995; 1(1): 9-10.
6. **Saatçi E.** TC Sağlık Projesi Genel Koordinatörlüğü Birinci Basamak Hizmet Sunumu Bölümünün Aile Hekimliği Konusundaki Faaliyetleri. *Aile Hekimi* 1995; 1(1): 11-14
7. **Tümerdem Y, Çağ M, Çalık AV, Tümerdem B.** Ülkemizde Tıp Fakültelerinde Aile Hekimliği Biliniyor mu? (Cross-Sectional Bir Araştırma). I. Ulusal Aile Hekimliği Kongresi Özet Kitabı, İstanbul, Kasım 1993.
8. **Hatipoğlu MT.** Yükseköğretim Mevzuatı. Ankara, Selvi Yayınları, 1995; 9-34.
9. **Köroğlu E.** Sağlık Personelini İlgilendiren Sağlık Kuralları. Sağlık Mevzuatı. Ankara, Hacettepe Yayın Birliği, 1984; 324-37.
10. **Sağlık Bakanlığı Hukuk Müşavirliği.** Tababet Uzmanlık Tüzüğü Tasarısı. Ankara, Mart 1995.
11. **Collier JAB, Longmore JM, Harvey JH.** Aile Hekimliği. Oxford Klinik Dallar El Kitabı. İstanbul, Yüce Yayınları, 1992; 412-4.

Geliş tarihi: 27.10.1995

Kabul tarihi: 02.02.1996

İletişim adresi:

Yard. Doç. Dr. İlhami Ünlüoğlu
Osmangazi Üniversitesi Tıp Fakültesi
Aile Hekimliği Ana Bilim Dalı Başkanı
26040 Meşelik / ESKİŞEHİR
Tel. (0222) 239 37 50 / 368